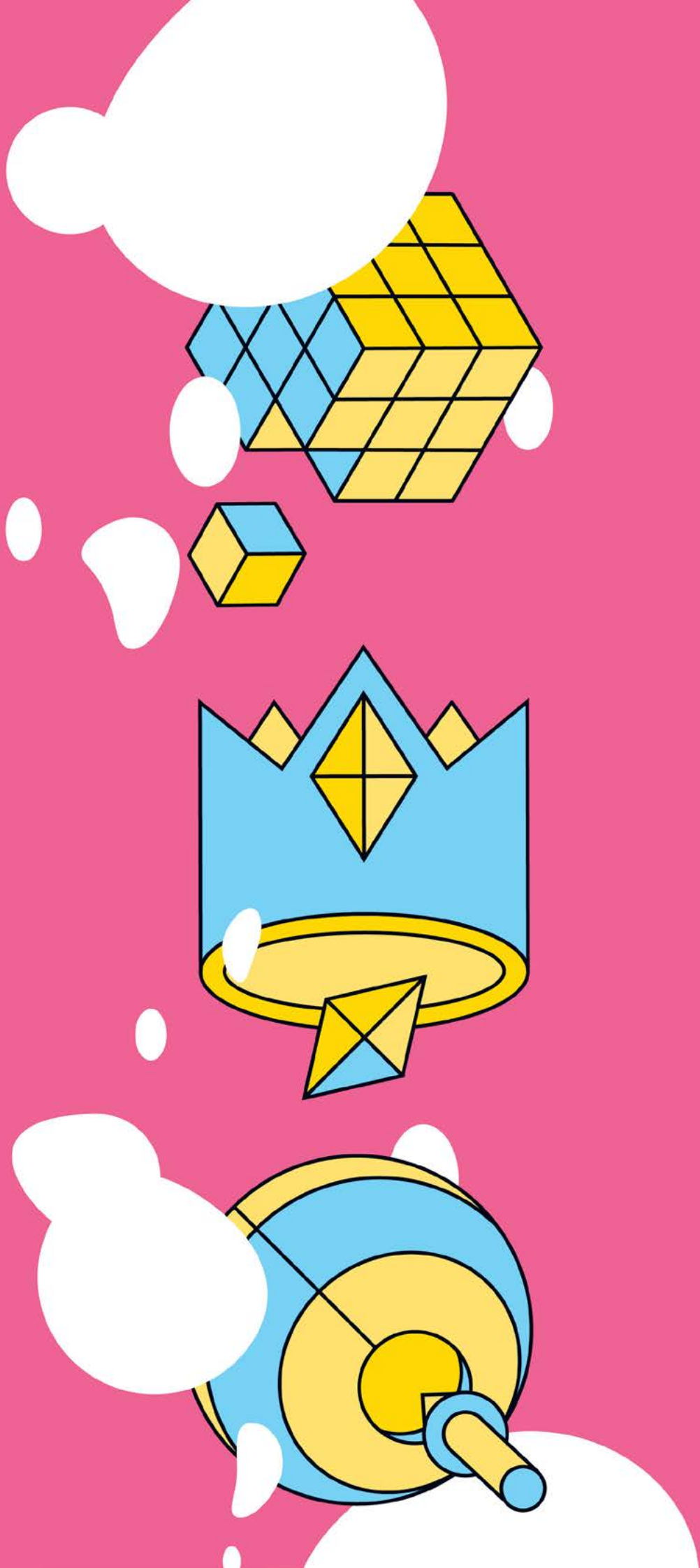

● ■ pointa

Komiksodějky

Komiksodějky

Vyšlo také v tištěné verzi

Vyrobeno pro společnost Palmknihy - eReading

Laydeez do Comics Praha

Komiksodějky – e-kniha
Copyright © Pointa, 2019

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

Sborník o ženách a komiksu

2	Nicola Streeten: Jak to všechno začalo
4	Tereza & Štěpánka: My a Laydeez
6	Dvojrozhovor: Lucie Lomová & Renáta Fučíková
13	Dvojrozhovor: Toy_Box & Lela Geislerová
20	Dvojrozhovor: Kamila Pokorná & Anežka Židková
25	Tomáš Prokůpek: Tvůrkyně československého komiksu
37	Symposium 2016: Gender: Redefined
38	Eva Mária Ondová
40	Eli Sochneva
44	Ester Kuchynková
46	Lenka Šimečková
48	Terezie Unzeitigová
52	Štěpánka Jislová
55	Zuzana Čupová
57	Symposium 2017: Princezny: šťastně až navěky?
58	Kateřina Čupová
62	Anna Mastníková
66	Anna Trousilová
70	Daria Bolšich
74	Lucie Šťastná
76	Rufina Bazlova
80	Štěpánka Jislová
84	Lucie Vostárková
86	Tereza Drahoňovská
89	Symposium 2018: Žena 2.0
90	Oipooik
92	Justine Sarlat
102	Helena Lasovská
106	Aliona Baranova
108	Anežka Židková
111	Markéta Brecherová
114	Štěpánka Jislová
116	Poděkování

Komiksodějky

Laydeez do Comics Praha

Redigovala Tereza Drahoňovská
Výtvarný redaktor Štěpánka Jislová
Korektury Iveta Křenková
Grafická úprava a sazba Honza Chabr
Vysázeno písmem Skolar Latin
a Montserrat

Vydala Pointa Publishing, s. r. o.
Na Pankráci 1618/30, 140 00 Praha 4
roku 2019

První vydání. Počet stran 116

Vytiskl FINIDR, s. r. o.
Lípová 1965, 737 01 Český Těšín

ISBN 978-80-907-3066-3 tištěná verze
ISBN 978-80-883-3503-0 ePub
ISBN 978-80-883-3504-7 Mobi
ISBN 978-80-883-3505-4 PDF

www.pointa.cz

Nicola Streeten: Jak to všechno začalo

Nicola Streeten

Je společně se Sarah Lightman zakladatelkou první skupiny Laydeez do Comics, ilustrátorkou a antropoložkou. Za autobiografický komiks *Billy, Me & You*, ve kterém popisuje bolestnou ztrátu malého syna, získala hned několik ocenění. Nicola vystudovala PhD na univerzitě v Sussexu, kde se věnovala tématu kulturní historie britského feministického komiksu v letech 1970 až 2010. Momentálně vede kurzy kritické teorie a historie či kulturních věd a médií.

Se Sarah Lightman jsem se poprvé potkala v roce 2009, když jsme se díky našemu zájmu o grafické novely začaly vyskytovat na stejných přednáškách s tímto zaměřením. Brzy jsme objevily společný zájem ve výtvarném umění, zároveň jsme ale sdílely mnohem víc - doktorské studium s genderovou tematikou či práci na vlastních autobiografických komiksech. Domluvily jsme si schůzku na výstavě Bobby Baker, která ve svých kresbách čerpá z bolestné zkušenosti mentálního kolapsu. Se Sarah nás její umění velice zasáhlo a výsledkem byla dlouhá a velmi zajímavá debata s jasným závěrem - podobnými příběhy by se měl komiks zabývat více. Okamžitě jsme začaly rozebírat, jak skvělé by bylo mít skupinu, ve které bychom se mohly bavit o typech komiksů, jež nás zajímají, nebo o tom, na čem právě pracujeme. A výsledek? Zarezervovaly jsme prostory ve staré továrně, kde většinou herci nacvičovali divadelní představení, dokonce se tam jednou konalo sympozium zinů. Vedla nás kombinace feminismu, který nám nabízel teoretickou linii, a touhy zahájit setkání vedená ženami, ale s dveřmi otevřenými pro všechny. Je třeba poznamenat, že naše chápání žen zahrnuje každého, kdo se identifikuje jako žena (včetně těch, kteří se nepřiklání k žádnému pohlaví).

Původně se náš model podobal knižnímu klubu. Jednalo se o akce založené na diskusi, postupně nás ale víc a víc zajímala tvorba umělců, které jsme postupně objevovaly. Začaly jsme si říkat „Laydeez do Comics“, s trochu ironickou referencí k našemu statutu privilegovaných bílých žen. Komiksová komunita byla převážně mužská, přestože dnes se už tento stav v Británii postupně mění. Scéna je ženám mnohem otevřenější, i tak se ale povětšinou skládá z bě-

ložek. Název „našeho uskupení“ byl také jemnou úklonou americké kreslířce Trině Robbins, která založila Wimmin's Comix, kde se umělkyně nazývaly jako „girls“ nebo „grrlz“.

Ten pocit, když LDC roste...

Rok 2019 přináší desetileté výročí našeho fungování. A že jsme toho stihly! Od vzniku několika „poboček“ po celém světě přes zahájení projektů v oblasti profesního rozvoje a uvedení britské ceny pro komiksové tvůrkyně až po ocenění Britské Umělecké Rady, které jsme obdržely již podruhé v řadě. Sarah se z LDC postupně stahuje, ale já a můj core tým v Británii jsme tu proto, aby se naše reputace i aktivity nadále rozvíjely. Mám velkou radost z toho, kolik „cestovních pasů“ už LDC získalo a jak globálním hnutím se stává. Díky tomu máme možnost sdílet zkušenosti, nové nápady a zároveň získávat nová přátelství. Přesně to je element, který nás nadchl, a na který jsme pyšné u Laydeez do Comics Praha.

Praha jako další srdce Laydeez

Vždy jsem zdůrazňovala, že je to právě osobní setkávání, které je silou Laydeez do Comics. Proto obdivuji způsob, jakým pražské Laydeez pojal svou aktivitu a vtiskly jí vlastní podobu. Začaly pouze online skrze recenze a profily českých komiksových autorek, postupně se pak přesunuly k organizaci sympozií. Teď přichází chvíle, kdy vše zabalí do uceleného sborníku. Zaujalo mě, že i přes naše odlišné kulturní perspektivy se v tomto bodě setkáváme, jelikož i my v Británii připravujeme podobnou publikaci. Význam budování a následného uchování historie ženského komiksu má globální význam a čím více žen na něm spolupracuje, tím lepší bude výsledek!

Tereza & Štěpánka

Tereza Drahoňovská (1990)

Vystudovala žurnalistiku a mediální vědy, v absolventské práci se zaměřovala na komiksové stripy v českých kulturních magazínech. Od roku 2006 se věnuje komiksové publicistice, články a rozhovory publikovala například na iDnes.cz, v Lidových novinách nebo v komiksovém časopis Aargh!. V běžném nekomiksovém životě pracuje v oblasti marketingové komunikace, kde si vysloužila dva Zlaté středníky a cenu Grand Prix pro nejlepší obsah za koncept časopisu TheCurrent v oblasti českých B2B periodik. Poslední době pokukuje po komiksové scenáristice a proniká do tajů vyšívání.

Štěpánka Jislová (1992)

Vystudovala ilustraci a komiks na Fakultě designu a umění Ladislava Sutnara. Do podoby komiksu zpracovala jeden z dílů devítidílné edice Češi (Mladá fronta, 2016). V roce 2017 vydala své první zcela autorské album s názvem Klášter Nejsvětějšího srdce (Meander, 2017). Na triku má i řadu knížek pro děti, výběrem např. hned tři knihy o Kallu Bromkvistovi od Astrid Lindgrenové (Albatros, 2018) nebo dětské zpracování Daniela v jámě lvové (Meander, 2018). Spadá do skupiny mladých českých komiksových autorů označovaných jako Generace 2. 0.

Je to pět let, co jste založily Laydeez do Comics Praha. S čím jste začínaly a co je vaší největší hnací silou teď?

Tereza: Už od prvního momentu, kdy jsem o založení LDC vůbec začala uvažovat, mě hnalo kupředu nadšení z objevování komiksu jako média a údiv nad tím, proč autorky nejsou vidět stejně jako autoři. S odstupem času je to pak velmi přátelská a inspirativní komunita, která kolem LDC roste. Důkazem je ostatně i tento sborník, na kterém jsme spolupracovaly společně. Jsem neskutečně hrdá na to, kam až jsme to dotáhly!

Štěpánka: Ze začátku jsem vůbec nevěděla, do čeho jdu. Mělo to vzdáleně feministický nádech, zahrnovalo to komiksy. To stačilo k tomu, abych na to kývla. Dnes mě nejvíc motivuje fakt, že jsme byly schopné vytvořit instituci, která na české komiksové scéně dává prostor nezávislé tvorbě a zároveň funguje jako platforma typu tvůrci tvůrcům. Ještě donedávna jsem měla za to, že je třeba mainstreamovou a nezávislou část komunity za každou cenu propojovat. Teď si myslím, že nám bude každému lépe na vlastním písčku.

Co vás za tu dobu překvapilo v oblasti práce s mladými komiksovými autorkami?

Š: Překvapivé pro mě bylo to, jak mladé umělkyně vidí feminismus. Měly jsme pár hrdých feministek, ale nemalá část se od feminismu distancuje nebo má pocit, že v dnešní společnosti je jeho existence překonaná. Feminismus je dnes natolik rozšířený, že nad jeho názory a postupy nelze vynášet obecné soudy. Pro každého znamená něco jiného. Pro mě je to myšlenkový směr podporující rovnocenná práva a příležitosti pro všechna pohlaví, a to na politické,

ekonomické i sociální úrovni. Jedním dechem dodávám: jeho cílem je rozložení patriarchátu. Co to znamená? Aktuální „genderová politika“ je sice nespravedlivá ve větší míře k ženám, ale tratíme na ní všichni. U mužů se to namátkou projevuje vysokou mírou sebevražd, emocionální odtážitostí nebo problematikou budování vztahů s vlastními dětmi.

T: Musím se přiznat, že mě občas překvapují emoce, které se k LDC vážou. Snažíme se ukázat, že komiksové autorky existují, je jich hodně a jejich tvorba je skvělá. Reagujeme na mediální obraz a stereotypy, které se s komiksem často pojí. Je zajímavé, že někoho může popudit to, že na sympozia jezdíme v ženském kolektivu. Když jsem nad tím přemýšlela a dosadila si na místo komiksu jiné aktivity, třeba vyšívání nebo trhání husího peří... Zajímalo by mě, jestli by někoho takový zájezd popudil i tak.

Kam byste rády Laydeez do Comics Praha posunuly v budoucnu?

T: Líbilo by se mi, kdybychom byly schopny holkám nabídnout širší podporu co se týče rozvoje jejich kariéry, kdybychom dál spolupracovaly a společně se posouvaly. Líbí se mi i koncept pravidelných setkání, který mají ostatní pobočky, momentálně ale svou energii raději investujeme do větších sympozií a výstav.

Š: Přemýšlím, jak LDC víc otevřít světu. Už párkrát padla myšlenka udělat smíšené sympozium, ale ještě na to není správný čas. Chceme dát prostor ženám a jejich příběhům, protože historicky byly jejich hlasy potlačovány. I tak se naše témata stále budou točit kolem genderu, sociální problematiky nebo udržitelného životního stylu.

Lucie & Renáta

Obě studovaly v době, kdy došlo k převratu a z univerzity už vyšly do „nového světa“. Bylo jen na nich, jakým způsobem se vrhnou do nově definovaného kontextu českého umění. Využily jsme toho, že se v tomto rozhovoru můžeme dotknout jak komiksu, tak ilustrace, protože tyto dva formáty u nás často jdou ruku v ruce. Renáta i Lucie jsou dnes uznávanými autorkami s pedagogickou praxí. Jak se dívají na současné trendy a podmínky, které ovlivňují umělecký svět?

Lucie Lomová (1964)

Od divadla se postupně posunula ke komiksu a stala se jednou z prvních autorek, které se úspěšně zhostily tvorby scénáře i kresby. Její komiksovou dvojici Anča a Pepík zná ze Čtyřlístku snad každý. Komiks Anna chce skočit jí vyne-

sl komiksovou cenu Muriel, kniha Divoši potom hned dvě. Její tvorba je známá nejen v Česku, díla Lucie Lomové už byla přeložena do francouzštiny, španělštiny nebo čínštiny.

Renáta Fučíková (1964)

Vedoucí ateliéru didaktické ilustrace na Fakultě designu a umění Ladislava Sutnara v Plzni se věnuje zejména ilustraci historických publikací, ale i publikaci autorských knih. Její tvorba čítající přes 40 knih si vysloužila celkem jedenáct cen Zlatá stuha, pět ocenění White Raven nebo nominaci na prestižní Astrid Lindgren Memorial Award.

Vy obě jste zkušenými vysokoškolskými pedagogy. Když ale zavzpomínáte na vlastní univerzitní léta, jak vás umělecké vzdělání a jeho tehdejší forma ovlivnily?

Renáta: Ve výsledku asi jinak, než si mysleli profesori, ti nás chtěli ovlivňovat hlavně politicky, někteří z nich byli zarytí komunisté a sezení s nimi byla hodně orwellovská. Začala jsem studovat UMPRUM v roce 1982, absolvovala jsem těsně před převratem. Díky tomu jsme zažili neskutečné věci – skončili jsme školu a svět se změnil. Už v době studia bylo ve vzduchu cítit, že se bude něco dít. To, co jsme se měli učit a dělat pro školu, bylo na houby. Skutečné věci se děly mimo, v našem volném čase. Rodila se skupina Tvrdohlaví a naši spolužáci a zakladatelé Jarda Róna a Zdeněk Lhotský dění na škole ovlivňovali možná víc, než profesori.

Ve škole jsme dostávali šílená zadání typu „Pražské povstání“, série velkoplošných linorytů, všechno doplněno třeba ilustracemi Canterburyjských povídek, to měl náš profesor Mikula rád. Měli jsme s ním každý pátek takzvaný kolektiv, doslova čtyři hodiny nenávisti. Vedl monolog v pluralu majesticus, tedy: „My, strana, jsme pro vás tolik udělali...“ Dokonce i po skončení čtyřhodinovky se občas pod nějakou záminkou znovu vracel a držel nás ve třídě dál.

Lucie: Já vystudovala dramaturgii na DAMU. Chtěla jsem tehdy psát hry, kreslení pro mě bylo něco samozřejmého a zdálo se mi, že by mě možná nebavilo „jenom“ kreslit, že bych vlastně nevěděla co. Později jsem měla období, kdy jsem trochu litovala, že jsem nešla radši na scénografii, ale dramaturgie byla užitečná. Došlo mi, že vyprávění i stavba příběhu mají pravidla, která platí univerzálně, v různých typech umění. Ve filmu, v divadle, všude. Nedokážu říct přesně, co všechno jsem se ve škole naučila, ale byl to asi právě způsob přemýšlení o příbězích. Komiks se částečně podobá divadlu – jen jste zároveň scenáristou, režisérem, hercem i scénografem.

Na UMPRUM jsem si tehdy netroufla. Chodila tam moje maminka, učil tam slavný pradědeček, proto jsem k této škole měla velikou úctu. Držela jsem se divadla, které mě bavilo už na gymnáziu. Milovala jsem Ionesca a absurdní divadlo, jednou jsem v tomto duchu sepsala komorní komedii Holoubátka. Přinesla jsem ji do studia Rubín, kam jsme často chodili a byli jsme nadšenými obdivovateli Divadla na okraji. Z toho jsem usoudila, že i oni mi porozumí... Do-

nesla jsem text režisérovi Zdeňkovi Potužilovi, on mě mile přijal a slíbil, že si to přečte. Když jsem si pak přišla pro reakci, spolu s Miki Jelínkem na mě nevěřicně koukali a ptali se: „To jste myslela vážně?!“ Dneska je úplně chápou, prostě z toho nebylo úplně jasné, že to má být legrace.

Když se zpětně podíváte na svá studijní léta a zážitky, zkusíte to porovnat s dnešní dobou a vašimi nynějšími studenty? Lze u nich najít nějakou výraznou změnu, nebo naopak podobnost?

L: Dříve bylo uměleckých vysokých škol méně, konkurence byla tedy mnohem větší. Navíc jste nemohli studovat víc univerzit zároveň. Zdá se mi, že si studenti víc vážili toho, že se tam dostali. Dnes studenty nikdo nenutí tolik pracovat, nemusí se tak snažit. Pozitivní změnu vidím v tom, že dnes jsou mladí lidé mnohem odvážnější. Už ví, že je dobré mít zdravé sebevědomí. Někdy slýchávám, že jde o drzost, ale to si nemyslím.

R: Přijde mi, že dnešní mladá generace zdánlivě nemá důvod se rvát, na první pohled nemá nic, o co by jí opravdu šlo. My jsme měli náš černobílý svět a bylo to přehledné. Dnes to tak není, v politice i ve společnosti se všechno polarizuje novým způsobem. Nastupují nová témata, ale zatím se samotný systém jen těžko definuje. Momentálně vidím jediný společný cíl, který je univerzální, a to udržet planetu naživu. Baví mě, že se to dostává do stylu života. Všichni snižují spotřebu, nakupují v sekáčích, je to přirozené, ne póza či „image“ umělce.

Jak tedy vypadá váš přístup k učení a pedagogické praxi jako takové? Funguje tam také učící proces?

L: Já už na vysoké škole neučím, dělám spíš besedy pro děti, což je trochu jiná disciplína. Nejde tolik o to něco naučit, ale ukázat jim, jak knížky a obrázky vznikají, jaké to je být ilustrátorkou a dělat komiksy. Snažím se jim rozšířit obzory. Děti nejvíce baví živé kreslení, když se mohou dívat, jak něco vzniká, když spolu na místě vymýšlíme krátký příběh. To je fascinuje – z ničeho je najednou něco.

Když zavzpomínám na vyučování scenáristiky a dramaturgie, které jsem vedla, bylo to složitější. Komiks jako takový se u nás nikdy předtím samostatně neučil, takže když jsem souhlasila, že to zkusím na Literární akademii, musela jsem

si vytvořit vlastní metodiku. Učila jsem tam dva roky, byl to takový pokus, jestli by komiks mohli tvořit i literáti, kteří nemají výtvarný talent. Vysvětlovala jsem, že v zásadě nepotřebujete umět moc kreslit, můžete vytvořit komiks, kde figurují třeba jen trojúhelníčky a kolečka. Každý kreslil na takové úrovni, které byl schopen, zaměřovali jsme se na vystavění příběhu. Ale ukázalo se, že to nefunguje a lidem bez výtvarné představivosti to moc nešlo.

Co bylo nejčastějším problémem u lidí, kteří se chtěli učit komiksovou scenáristiku? Co byste v tomto ohledu označily jako nejdůležitější radu?

L: Vždy potřebujete nápad a důvod, proč to děláte. Nejde jen o to, jak se zajímavým způsobem dostat z bodu A do bodu B, ale taky proč. Nemyslím tím nutně nějaké hluboké filosofické téma, ani to vlastně předem nemusíte umět přesně pojmenovat... Je to hodně individuální a nikoho to nenaučíte, ale pomoci se dá. I když děláte dvoustránkový komiks, musíte vědět, proč ho chcete vytvořit.

Základem, který se ale naučit dá, je struktura díla. Stručnost je univerzálním pomocníkem, je třeba vybrat to podstatné a nezbytně nutné, abychom se domluvili se svým čtenářem. Všechno musí mít funkci. Snažila jsem se nutit studenty o tom přemýšlet. Nezáleželo mi tolik na tom, co nakonec bylo na stole, což někdy bylo, přiznejme si, trochu tragické. Naopak záleželo na tom, čím si během práce prošli, na co přišli. To často vidět není.

R: Lucie, víš, co je úžasné? Jak tě už pár let znám a teď mluvíš o základech, které chceš lidem vštípit... To je přesně ta věc, díky které si tě neskutečně vážím. Jsi jeden z nemnoha lidí, kteří hledají podstatu, chtějí věcem přijít na kloub a navíc jsi schopná to pojmenovat. Kdykoli máme nějakou debatu v hospodě, vždy mě potěší, že otevřeš něco, co se schovává vespod, hluboko...

L: Jé, děkuju! A jak to vidíš ty?

R: Hodně dám na intuici a zkoušení toho, co funguje, co do sebe zapadá. Tak jsem si postupně vybudovala svůj přístup k vlastní tvorbě a čerstvě i přístup ke studentům ze Sutnarky. Mým pravidlem je dělat s nimi věci tak, jak je dělám já sama. Je to stejné jako plavání, nejlepší je rovnou skočit do hluboké vody, ne se složitě připravovat a přemýšlet, jak to budu dělat. Přijde mi zbytečné se v prvním ročníku připravovat na

něco, co budu možná dělat za dva roky. Nedávno jsem dostala možnost pracovat už s prváky a připadá mi samozřejmé, že se zapojí do celostudijských projektů, jen s menším objemem výstupů. Na začátku mého působení v ateliéru bylo nastavené, že studenti mají dělat vlastní autorské projekty. Jenomže jen málokterí z nich mají natolik nosné zážitky, aby stálo za to dělit se o ně s publikem. Hodně studentů pak jen recykluje fantasy nebo sci-fi příběhy. V tom je krotím. Snažím se jim vysvětlit, že je lepší sáhnout po výrazné klasice, než se mdle opakovat. Teď nemluví o komiksu, ale o ilustraci. Ostatně, až studenti budou v nějaké redakci jednou předvádět své portfolio, nad klasikou se jim bude lépe vysvětlovat, co vlastně ilustrovali.

Cítíte, že by studenti měli zájem tvořit autobiografii, ale chybí jim témata?

R: Spíš nemají téma, a tak začnou kreslit třeba... deník. I když je krásně nakreslený, moc se na tom nenaučí. Deníky jsou skvělou skicovací průpravou, ale vedle nich je třeba se učit, jak pracovat s výrazem, s kompozicí, barvou, rytmem.

L: To je sranda, to totiž bylo moje první zadání – dělejte si deník!

R: Ano, jak říkám, je to dobrý start, ale potřebuješ jít dál a opřít se o nějaké výrazné a proěřené téma. Jinak zůstaneš jen u příběhů typu „je zase ráno, mám depresi“ nebo „nechal mě/nechala mě“, to je zkrátka hromada klišé...

L: Ty snídaneš! Ty jsou nejhorší. Úplně vidím nakreslenou stránku typu: Budík – snídaneš – tramvaj...

R: Tím mě málokdo oslní, to všichni známe.

L: Opuštěný hrnek na lince!

R: Přesně! Myslím, že je pro studenta mnohem užitečnější učit se pracovat s cizím textem. Buď ilustrovat klasickou literaturu, nebo třeba zpracovat nějakou historickou událost, biografii, výročí. Vytvořit funkční celek, knihu, a vydat ji. Je to něco hmatatelného, dáváme tím o sobě vědět a budoucí studenti pak mají něco v ruce. Díky tomu, že se práce mých studentů dostaly mezi opravdu širokou veřejnost, se u talentovek objevují lidi, kteří vědí, proč u mě chtějí studovat.

Když si představíte, že je vám znovu osmnáct a rozhodujete se, na jakou školu chcete jít, jak nastartovat svou uměleckou kariéru... Jak by to vypadalo?

Lucie Lomová — Anna chce skočit (2007)

L: Pokud přijmeme hru na „kdyby“... Asi bych začala intenzivním kurzem francouzštiny a následně bych jela studovat komiks do Lyonu nebo do Angoulême. Ale to by byl někdo jiný než já!

R: Tak tady opravdu nevím, co odpovědět. Mám pocit, že kdyby mi bylo zase osmnáct, byla bych asi dost blbá. Rozhlížela bych se a metodou pokus omyl něco zkoušela.

L: Je neskutečně těžké v osmnácti vědět, co budeš dělat. Jsi tolik plná rodiny, kamarádů, představ... Než se z toho vyhrabeš, je ti dvacet devět!

R: Podle mě se člověk nejčastěji rozhodne právě až po dokončení školy. Je to jen inkubátor, kde žijeme pod dekle. Každému, kdo v sobě ten drive má, se možnosti následně otevrou. Rozhodně ale doporučuji využít stáže, jet do zahraničí, objevovat...

L: Často přemýšlím o tom, co bych dělala na místě mých dětí. Že bych určitě jela do ciziny, šla bych za nejlepšími učiteli a tak dále, ale to jsou jen mé představy. Mně by kolikrát stačilo, kdybych s jistotou věděla, co mám dělat právě teď.

Pro dnešní generaci je internet naprostou samozřejmostí a lidé jsou zvyklí na okamžitou dostupnost umění. Umělci jsou propojení a zároveň izolováni, může i to mít souvislost s tím, že mají menší touhu cíleně hledat, objevovat a posouvat hranice?

R: Určitě, internet je i dost zrádný. Já například úplně nesnáším Inktober. Lidé v tu chvíli přestanou dělat, co by dělat měli, a ustrnou v dementních jednodenních kresbách.

L: Instagramy a Facebooky jsou příšerně návykové. Vidím to bohužel sama na sobě. Odvádí od toho, co je důležité. My museli chodit do knihovny, potkávat se s lidmi... Dnes toho paradoxně stihneme vidět desítkrát víc, když sedíte doma u počítače.

R: Všechny sociální sítě vyvolávají u umělců mylný dojem o tom, jak jsou skvělí a úspěšní. Když přijde na konzultaci uchazeč a vytáhne kresby s tím, kolik tisíc „lajků“ má... Je to omyl, který je ale zároveň těžké vyvrátit. Forma odezvy na sociálních sítích je pokřivená.

Jak vnímáte už zmíněnou dostupnost informací a třeba i možností rozvoje tvorby pomocí návodů, tutoriálů, doporučení...?

L: Základem je vědět, co chcete. Pak můžou být tutoriály užitečné. Ale dovedu si představit, že v tom mnozí snadno zabloudí, zahltní se milionem zajímavostí, cizích světů, které jim ve výsledku nic nepřinesou. Navíc se postupně stává nemožné získat kousek ticha a samoty, být sám se sebou. To k životu ale patří, stejně jako trocha nudy. Když se člověk nudí, nutí ho to něco vymýšlet. Musíme si hlídat, abychom se sami neztratili.

Samy jste zmiňovaly, že k sociálním médiím máte také blízko. Máte nějaký systém, jak to zvládat? Hlídáte se, abyste s nimi netrávily příliš mnoho času?

L: To je příliš intimní otázka! Odmítám odpovídat! (smích)

Štěpánka: Já si musela nainstalovat aplikaci, která mi po nějaké době vypíná feed, jelikož se mi neustále tříštila pozornost a nezvládala jsem to.

L: Můj tablet teď dělá takovou hnusárnu, že mi v neděli ukáže informace o tom, kolik hodin jsem proinstagramovala, profacebookovala... Hrozné!

R: Mně to dává najevo můj pes. Bohužel jsem si takovou závislost vypěstovala před pár lety, když jsem dělala akvarely. Čekala jsem, než mi zaschne barva a měla jsem prostoj, který jsem vyplňovala scrollováním.

L: Ty nefénuješ?

R: Není to přirozené a udělá to úplně jinou strukturu! Když dělám drobné věci, pigment si musí sám sednout. Úplně to změní výsledek!

Možná to trochu souvisí právě s internetem – máte pocit, že jsme dnes stále ještě schopni pozorovat trendy, které hýbou komiksem, nebo uměním jako takovým?

L: Je zábava sledovat, jak se vynořují napodobitelé výtvarně výrazných autorů. To se stalo třeba Davidovi B, který na francouzský trh uvedl Marjane Satrapi a ona adoptovala jeho styl. Sama se pak paradoxně stala (možná jen na čas) populárnější než on. Něco podobného očekávám i u Brechta Evense, jehož překrásné akvarelové komiksy taky svádí k napodobování. Velký vliv na komiksové trendy mají i silní pedagogové, například skvělá Anke Feuchtenberger, která učí v Hamburku – nápadně velké množství německých komiksů je najednou kreslené tužkou. A samozřejmě asi největší vliv na evropský komiks má asijská manga.

R: Z pohledu knižní ilustrace trendy nejsou tak markantní. Loni na veletrhu v Boloni mi ale došlo něco, co jsem nikdy dřív neuměla pojmenovat. Že rozdíl v rámci evropské ilustrace se skrývá v dělení toho, co funguje už od středověku – protestantství a katolictví. Katolíci, tedy Francie, Španělsko a Itálie, mají v krvi vytvářet iluzivní malby plné postav. Velké detaily, velké hlavy a precizně dělané atmosférické krajiny a pohledy. Ale směrem na sever – Hamburk, Berlín – se čím dál tím více projevuje příklon k čistému grafickému designu. Má hypotéza je taková, že styl definuje už dětství a věci, co vidíme kolem nás. Památky, architektura, místa, kam rodiče dítě berou. Protestantské stavby jsou čisté, prázdné, jako grafika. Tam se sedí, myšlenky vám běží v hlavě a vy je musíte organizovat. Zatímco na jihu na vás padají příběhy a velmi silné obrazy. Doteď jsme se nacházeli v období, ve kterém sklízely pochvaly spíše atmosférické styly, ale momentálně jsou i u nás trendem grafická vyjádření. Obě polohy jsou krásné, ale u té katolické je mnohem těžší udržet dílo na takové úrovni, aby nespadlo do kýče. Letos jsme do Boloni vyvezli práce našich studentů, které v sobě nesou obě tyto polohy. Sklidili jsme obrovský úspěch právě za rozmanitost, verismus a figurativnost. Mám dojem, že výrazný grafický styl, který je trendem v posledních deseti letech, už začíná unavovat. Zdá se, že se kyvadlo zájmu obrací k opačnému